

DOCUMAP

TIPS & TRICKS

van Joris Blanckaert en Sarah Eisa

INTRODUCTIE

In deze infobundel vind je meer informatie over de makers van **Tips & Tricks**: tekst en spel van Sarah Eisa, muziek en concept van Joris Blanckaert, harp door Anouk Sturtewagen en regisseur Machteld Timmermans.

Daarnaast kan je ook enkele tekstfragmenten en recensies lezen.

Het onderwerp Palestina wordt verduidelijkt en je kan lezen hoe Edward Saïd een inspiratiebron was voor de voorstelling.

INHOUD

- Fragmenten uit **Tips & Tricks** van Sarah Eisa
- **Tips & Tricks** van Joris Blanckaert en Sarah Eisa
- Tekst en spel: Sarah Eisa
- Muziek en concept: Joris Blanckaert
- Harp: Anouk Sturtewagen
- Regisseur: Machteld Timmermans
- Recensie van Orlando Verde
- Recensie TAZette
- Achtergrondinformatie

CITATEN EN REGELS uit Tips & Tricks

In de voorstelling spelen regels en citaten een cruciale rol. Hieronder een selectie van wat er allemaal aan bod komt:

“Like sports, the study of acting consists in the main in getting out of one’s own way, and in learning to deal with uncertainty and in being comfortable being uncomfortable.” - David Mamet.

‘Zoals bij sport, bestaat leren acteren voornamelijk uit zichzelf niet in de weg staan, leren omgaan met onzekerheid en zich comfortabel voelen in het oncomfortabele.’

“It is hardly possible to overrate the value (...) of placing human beings in contact with persons dissimilar to themselves (...) Such communication has always been (...) one of the primary sources of progress.” - John Stuart Mill.

‘Het belang van diverse mensen met elkaar in contact te brengen kan onmogelijk overschat worden. (...) Een dergelijke vorm van communicatie is altijd al (...) een primaire bron van vooruitgang geweest.’

“For much of the beauty of the theatre, and much of the happiness, is in the communion with the audience.” - David Mamet.

‘Want een groot deel van de schoonheid en van het geluk van theater ligt in het samenzijn met het publiek.’

“... is vooral de openheid van geest nodig om een plaats te geven aan de Ander, en het wederzijdse respect voor een aantal basisafspraken.” - Eric Corijn

“Je mehr sich einer begrenzt, umso mehr ist er andererseits dem Unendlichen nahe.” - Stefan Zweig.

‘Hoe meer beperkingen iemand zich oplegt hoe dichter hij bij het oneindige komt.’

“Je suis français, mais entièrement, sans jugement, je défends les Palestiniens. Ils ont le droit pour eux puisque je les aime. Mais les aimerais-je si l’injustice n’en faisait pas un peuple vagabond?” - Jean Genet.

‘Ik ben weliswaar Frans, maar ik verdedig de Palestijnen onvoorwaardelijk. Zij zijn in hun recht, omdat ik van hen houd. Maar zou ik ook van hen houden als het onrecht van hen geen zwerversvolk had gemaakt?’

“We zijn wat we ons herinneren. Wat we in ons geheugen meedragen kan niemand ons afnemen.” - George Steiner.

“Voor steeds meer van ons heeft thuis steeds minder te maken met een stukje van de aarde, dan, zo zou je kunnen zeggen, met een stukje van de ziel.” - Pico Iyer.

“Travel light, live light, spread the light, be the light.” - Yogi Bhajan.

‘Reis licht, leef licht, verspreid het licht, wees het licht.’

“Nature has given to all men a right of departing from the country in which chance, not choice, has placed them, and of going in quest of new habitations, and of there establishing new societies (...).” - Thomas Jefferson.

‘De natuur heeft alle mensen het recht gegeven te vertrekken uit het land waarin zij door toeval en niet door hun keuze terecht gekomen zijn, en op zoek te gaan naar nieuwe vestigingen en nieuwe samenlevingen te stichten.’

“Palestinians are a sort of essentialized paradigm of permanent homelessness and terror.” (...) “Wherever we Palestinians are, we are not in our Palestine, which no longer exists.” (...) “The essence of the Palestinian identity has paradoxically been the experience of dispossession and loss (...)” - Edward Saïd.

‘Palestijnen zijn in essentie het paradigma van permanente thuisloosheid en terreur. (...) Waar wij, Palestijnen, ook zijn, we zijn niet in ons Palestina, dat niet meer bestaat. (...) De essentie van de Palestijnse identiteit is paradoxaal genoeg de ervaring van onteigening en verlies.’

“Kaum etwas ist schädlicher als die Neigung vieler Leute, grosse Entfernungen zurückzulegen, um anderswo zu tun, was sie besser zu Hause täten.“
- Peter Sloterdijk.

‘Haast niets is schadelijker dan de neiging van vele mensen om grote afstanden af te leggen om elders te doen wat ze veel beter thuis zouden doen.’

“Bekanntlich erzeugt kein Ding auf Erden einen solchen Druck auf die menschliche Seele wie das Nichts.” - Stefan Zweig.

‘Zoals geweten zet geen ding op aarde zo’n druk op de menselijke ziel als het Niets.’

„Die Person wird nicht länger durch eine äussere Ordnung bewegt, sie muss sich auf ihre inneren Antriebe stützen (...). Die Begriffe Projekt, Motivation und Kommunikation sind die beherrschenden Werte unserer Kultur. (...) Nicht nur unsere Produkte müssen vollkommener werden, sondern auch wir selbst. (...) Ergebnis ist zunehmende Erschöpfung, weil wir uns permanent anstrengen müssen, wir selbst zu sein.“ - Alain Ehrenberg.

‘De mens wordt niet langer door een externe orde gedreven, maar moet op zijn innerlijke drijfveren steunen (...). De begrippen project, motivatie en communicatie zijn de overheersende waarden van onze cultuur. (...) Niet alleen onze producten moeten volmaakter worden, maar ook wijzelf. (...) Het resultaat is een toenemende uitputting omdat we ons permanent moeten inspannen om onszelf te zijn.’

“Niet de man die weinig heeft is arm, maar degene die verlangt naar meer.”
- Seneca.

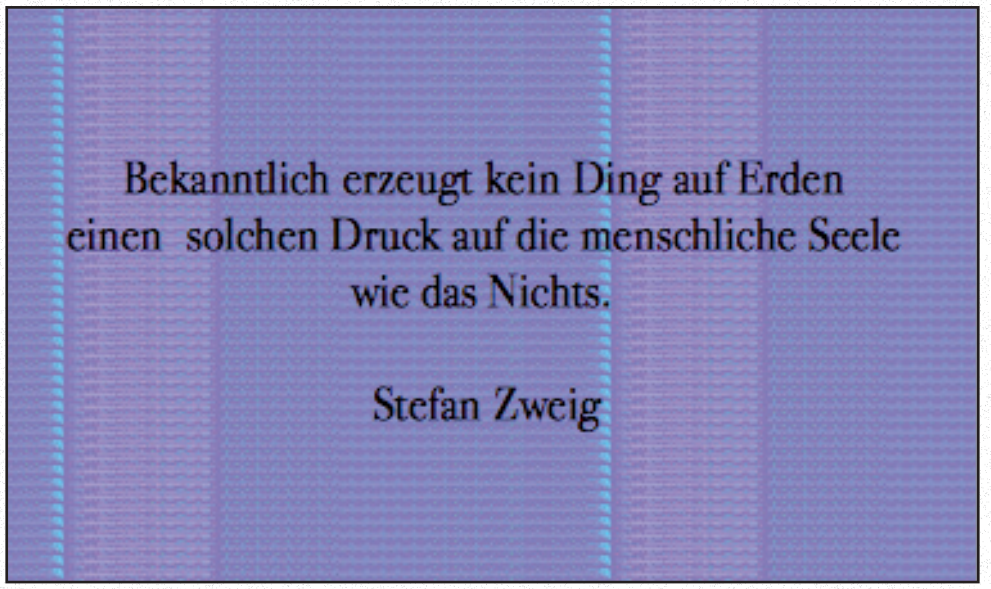
“Het heerlijke van het gezelschap van een hond is dat je hem gelukkig kunt maken. “ - Michel Houellebecq.

“En daar zitten wij dan. Ieder van ons op zijn geïndividualiseerde, neoliberale, postmoderne eilandje. Mens naast mens naast mens. Met z'n allen bedolven onder het puin van de postmoderne, neoliberale individualistische explosie.”
- Dirk De Wachter.

“Der einzige Weg, die Zukunft zu beeinflussen, besteht darin, Versprechen zu machen und diese einzulösen.“ - Hannah Arendt.

‘De enige manier om de toekomst te beïnvloeden is een belofte maken en die nakomen.’

“Als je elk ogenblik op zich opnieuw laat ontstaan, indien je telkens de poging daartoe laat zien, dan maak je van het theater de meest menselijke kunstvorm die er is.” - Johan Simons.

Bekanntlich erzeugt kein Ding auf Erden
einen solchen Druck auf die menschliche Seele
wie das Nichts.

Stefan Zweig

ENKELE REGELS

- 19) Hecht u niet. Nooit. Aan niets. En aan niemand.
- 20) Leer talen. Stop er nooit mee.
- 21) Oefen jezelf in koffers pakken. Op een half uur moet je vertrek-klaar kunnen zijn.
- 22) Bezit weinig.
- 23) Hecht je niet aan wat je bezit.
- 24) Wees flexibel en mobiel.
- 25) Reis licht.
- 58) Niet zappen.
- 59) Blijven.
- 60) Verwijlen.
- 61) Uitdiepen.
- 62) Aushalten.
- 63) Ken uzelf.
- 64) Iedereen moet eens door de hel zijn gegaan. (niet wachten op muziek)
- 65) Word jezelf.
- 66) Ontplooï je ten volle.
- 67) Wees gemotiveerd.
- 68) Je hebt controle over je leven.
- 69) Zie je leven als een project.
- 70) Zie je werk als een project.
- 71) Zie jezelf als een project.
- 72) Zie je relatie als een project.
- 73) Zie je gezondheid als een project.

- 74) Zie je persoonlijke groei als een project.
- 75) Zie het joggen als een project.
- 76) Zie gezonde voeding als een project.
- 77) Zie je vriendschappen als een project.
- 78) Zie het opvoeden van je kinderen als een project.
- 79) En pas een handboek projectmanagement erop toe.
- 80) Werk aan jezelf.
- 81) Je bent nog lang niet af!
- 82) Er is ruime marge voor verbetering.
- 83) Niemand mag jou tot iets verplichten.
- 84) Niemand mag jou hinderen om iets te doen.
- 85) Niemand mag je pijn doen.
- 86) Niemand mag je storen.
- 87) Niemand mag je lastig vallen.
- 88) En jij mag ook niemand tot last zijn.
- 89) Verwacht niets.
- 90) Van niemand!
- 91) Hecht je niet.
- 92) Nooit!
- 93) De hele wereld is je thuis.
- 94) Maar je bent fundamenteel alleen.
- 95) Hecht je niet.
- 96) Verwacht niets.
- 97) Van niemand!

- 98) Je smartphone is je beste vriend.
- 99) Je bent altijd en overal bereikbaar via skype, whatsapp, facetime, viber, facebook, twitter en tinder.
- 100) Gebruik altijd een condoom!
- 101) Het is verboden om verliefd te worden.
- 102) Hecht je niet.
- 103) Nooit.
- 104) Verbindingen staan je ontplooiing in de weg.
- 105) Jij bent voor je eigen geluk verantwoordelijk.
- 106) Als het niet meer leuk is, dan moet je ermee stoppen.
- 107) Het grootste gevaar voor een relatie zijn leegte, verveling en gebrek aan spanning.
- 108) Hecht je niet.
- 109) Nooit.
- 110) Alleen de onthechte mens kan waarlijk in het hier en nu leven.
- 111) Verwacht niets.
- 112) Van niemand.
- 113) Bindingsangst is een must.
- 114) Hecht je niet.
- 115) Nooit.
- 116) Verwacht niets.
- 117) Van niemand.
- 118) Hecht je niet.
- 119) Nooit.

TIPS & TRICKS

van Joris Blanckaert en Sarah Eisa

Tips & Tricks is een filosofische zoektocht naar een thuis, een monoloog met harpmuziek, vol levenswijsheid en citaten. Kunnen welomlijnde regels een kader scheppen waarbinnen totaal verschillende individuen zich thuis voelen? Zorgt een relatie voor geborgenheid of enkel voor nog meer zorgen? Wat heeft de Palestijnse grootmoeder aan levenservaring bij te dragen? En wat vindt de boeddhistische monnik uit China van dergelijke vragen? Kort door de bocht, militant melancholisch en met volle toewijding aan heldere regels, onderzoekt de Duits-Palestijnse Sarah Eisa wat 'zich ergens thuis voelen' vandaag betekent.

Op de subtiele klanken van hedendaagse harpmuziek graaft Sarah jeugdherinneringen op, gaat ze te rade bij schrijvers en filosofen, en zoekt ze houvast in duidelijke regels. Het resultaat van die zoektocht is een uitnodigende voorstelling, waarin u zich ongetwijfeld thuis zal voelen!

'Tips & Tricks hanteert het register van een TED-talk: sympathie, humor, audiovisuele prikkels en veel data. De prestatie van Eisa als actrice is indrukwekkend. Maar ook als schrijfster: de voorstelling geeft een boeiend verhalende vorm aan een combinatie van data, anekdotiek, filosofie en actualiteit. (...) Blanckaerts muzikale bijdrage aan de voorstelling maakt van Tips & Tricks bijna een gesproken opera, als het ware.' - Orlando Verde

UITVOERDERS

tekst en spel
Sarah Eisa

muziek en concept
Joris Blanckaert

harp
Anouk Sturtewagen

regie
Machteld Timmermans

SARAH EISA TEKST EN SPEL

Sarah Eisa studeerde Theaterwetenschappen in München, Dramatische kunsten in Brussel en Wijsbegeerte en moraalwetenschappen ook in Brussel. Ze werkte als actrice/performer onder meer samen met regisseurs Ruud Gielens, Johan Dehollander, Simon De Vos, Karl van Welden, Mokhallad Rasem, Theater Zuidpool en Moussem Nomadisch Kunstencentrum. In 2008 begon ze met theatercollectief tochtvzw voorstellingen in eigen beheer te maken. Zo ontstonden de producties 'In een fractie...', 'What's up world?' en 'Kassandra'. In 2010 speelde ze in de voorstelling 'Irakese Geesten' die voor Het Theaterfestival geselecteerd werd, de KBC-prijs voor Jong Theater won en op talrijke podia en festivals in binnen- en buitenland te zien was. Bij detheatermaker schreef en ensceneerde ze haar eerste theatertekst 'Is het belangrijk?'. In 2015 schreef en speelde ze de monoloog **Tips & Tricks**, een samenwerking met componist Joris Blanckaert, in opdracht van De Bijloke. Verder is ze vanuit haar achtergrond als filosofe gastdocent aan het Lemmensinstituut in Leuven, en werkt ze ook als filosofisch gespreksleider.

Sinds 2016 is ze lid van de artistieke ploeg van Action Zoo Humain. Ze werkt als inhoudelijk-artistiek medewerker en dramaturge bij ARSENAAL/LAZARUS.

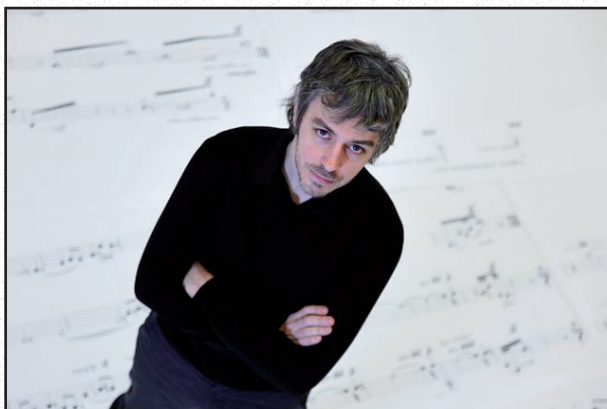
JORIS BLANCKAERT MUZIEK EN CONCEPT

Na een opleiding als burgerlijk ingenieur en een specialisatie in overstromingsrisico en wiskundige statistiek start Joris jazz accordeon aan het Gentse conservatorium bij Rony Verbiest, en compositie bij Frank Nuyts. In 2011 studeerde hij af. Ondertussen was hij actief als muzikant/componist bij o.a. bal des boiteux en de bOOMfanfare, waarmee hij in binnen-en buitenland toerde en een aantal albums uitbracht.

Blanckaert componeert voor uiteenlopende producties, en is tevens componist en artistiek leider bij het muziektheatercollectief Fosfor. Hij werkt samen met verschillende ensembles als Spectra, Emanon, Ars4 en solisten. Opdrachtgevers waren en zijn: het Festival van Vlaanderen, MiramirO, vzw HardScore, Muziekcentrum De Bijloke e.a. Sinds 2009 voert hij experimenteel onderzoek uit naar de interactie tussen solist, computer en publiek, op basis van spectrale theorie. Dit vindt een vervolg in de samenwerking met danseres Nelle Hens.

In 2010 werd zijn kameropera 'L'algerino in Italia', gebaseerd op Rossini's 'L'italiana in Algeri', gecreëerd tijdens het MAfestival te Brugge. In 2012 volgde een adaptatie van fragmenten van opera's van Benjamin Britten, en in 2013 schreef hij 2 nieuwe kameropera's: 'The Wandering Womb', een monodrama voor sopraan Elise Caluwaerts, en 'Elle est moi und Töte mich', voor 11 stemmen en het Spectra Ensemble.

In 2015 ontving hij de Provinciale Prijs nieuwe muziek van de Provincie Oost-Vlaanderen voor 'Elle est moi und Töte mich'. Vanaf 2016 is Joris componist in residentie in Muziekcentrum De Bijloke. Verder is hij sinds 2016 ook coördinator van master na master hedendaagse muziek aan de School of Arts Gent.

ANOUK STURTEWAGEN HARPISTE

Anouk Sturtewagen behaalde haar Meesterdiploma met grote onderscheiding aan het Koninklijk Conservatorium Brussel. Ze volgde eveneens privéles in Lyon bij de befaamde Franse harppedagoge Germaine Lorenzini. Ze behaalde in oktober 2008 een postgraduaat aan de Royal Academy of Music in Londen. Anouk participeerde aan talrijke internationale masterclasses en nam eveneens deel aan verschillende internationale wedstrijden. Zo werd ze in 2006 finaliste in het 3ème Concours International de Harpe in Rijsel; won ze de tweede prijs op de Rotary Wedstrijd 2005 in Gent, de eerste prijs op het Concours Européen de Musique en Picardie in 2002 en werd ze laureate van Jong Tenuto 2003.

Anouk concerteert regelmatig solo en in kamermuziekverband. In januari 2012 trad ze als soliste op met Het Kamerorkest. Met bevriende medemuzikanten richtte ze het ensemble Revue Blanche op. Sinds de oprichting in 2010 heeft het ensemble een indrukwekkend parcours afgelegd. Getuige hiervan is de Klara-award voor Jonge Belofte 2013.

Hun meest recente productie is de kindertheatervoorstelling 'Berberio', in samenwerking met Zonzo Compagnie. Sinds 2004 is Anouk soloharpiste bij het Symfonieorkest Vlaanderen. Verder wordt ze als freelancer gevraagd bij verscheidene Belgische orkesten en ensembles. Anouk speelde een proefperiode in het seizoen 2010-2011 in het Royal Opera House Covent Garden in Londen en blijft er komend seizoen freelancen. Voor muziekcentrum De Bijloke maakte ze in 2013 de muziektheatervoorstelling 'Un ballet réaliste' i.s.m. Duo Bilitis. Ze werkte op vrijwillige basis als programmator van het festival Tête-à-Tijd, dat plaatsvond in de straten van Sint-Joost-ten-Node. Anouk geeft haar passie voor de harp door als leerkracht in Academie De Kunstbrug in Gentbrugge.

MACHTELD TIMMERMANS REGISSEUR

Machteld Timmermans is een Vlaamse actrice en regisseuse. Timmermans studeerde in 1996 af als meester in de dramatische kunst aan het Koninklijk Conservatorium van de Erasmushogeschool Brussel en is sindsdien verbonden aan het theaterensemble Leporello.

Daarnaast speelde ze ook met BRONKS, Toneelgroep Ceremonia en Muziektheater Tirasilla. Met het theatercollectief Het Ongerijmde stond ze in het seizoen 2008-2009 samen met Kadèr Gürbüç, Jenne Decler en Danny Timmermans op de planken met de productie 'Tsjechov in Love'.

Later volgden met Het Ongerijmde ook 'Emmeken', 'Hippoliet', 'Don Quichot' en 'Kwakzalver'. Ze speelde ook gastrollen in televisieseries, en hoofdrollen in onder andere 'W817', '16+' en 'F.C. De Kampioenen'.

RECENSIE ORLANDO VERDE

Sarah Eisa is een Duitse actrice met Palestijnse roots die sinds 2003 in België woont. Ze studeerde theaterwetenschappen in München, dramatische kunsten in Brussel en wijsbegeerte en moraalwetenschappen aan de VUB. Ze werkte onder andere samen met Mokhallad Rasem, Zuidpool en Lodewijk/Louis. In het kader van MAF presenteerde ze ook 'Is het belangrijk?', een merkwaardig stuk waarin het neoliberal denken geconfronteerd wordt met de jeugd van tegenwoordig.

Joris Blanckaert is een Belgische componist met een eigenaardig parcours dat een wetenschappelijk verleden combineert met een indrukwekkend muzikale curriculum. Samen maakten ze **Tips & Tricks**, een ongetwijfeld actuele voorstelling over migratie in de context van een globale en geconnecteerde samenleving. **Tips & Tricks** vertrekt vanuit vragen over het effect van het reizen op een individu, over de betekenis van een thuisgevoel – ook in de context van migratieprocessen – en over thuisloosheid, dat universeel herkenbare gevoel van vervreemding.

Om een antwoord te kunnen vinden voor zulke existentiële vragen haalt Sarah eigen herinneringen naar boven en zoekt ze retorische steun bij filosofen. Technisch is **Tips & Tricks** een complexe choreografie van een actrice in interactie met mobiele schermen waar informatie - massa's informatie – geprojecteerd wordt. Is er iets meer kenmerkend voor onze tijd dan migratie en overvloed aan informatie? Maar tegelijkertijd, gaat het over een persoonlijke zoektocht, over het intiem verwerken van een grote hoeveelheid aan gebeurtenissen.

Tips & Tricks hanteert het register van een TED talk: sympathie, humor, audiovisuele prikkels en veel data. Alleen, niet velen kunnen dat register en die hoeveelheid informatie zomaar volhouden. De prestatie van Eisa als actrice is indrukwekkend. Maar ook als schrijfster: de voorstelling geeft een boeiend verhalende vorm aan een combinatie van data, anekdotiek, filosofie en actualiteit. De dramaturgische ingreep van Esther Severi speelt daar een rol van fundamenteel belang.

Er is ook een zeker engagement in de subtekst van het stuk. Voor Blanckaert is deze voorstelling in het bijzonder relevant in het kader van de huidige crisis in de opvang van vluchtelingen. De vragen over thuisgevoel zijn van bijzonder belang in het geval van wie zich verplicht ziet zijn thuis te verlaten, van wie niet zomaar kan terugkeren. Een onthechting die tegelijkertijd een vloek en een kans is. Zijn muzikale bijdrage in de voorstelling maakt van **Tips & Tricks** bijna een gesproken opera, als het ware.

Doorgewinterde slamfilosofie

Met **Tips & Tricks** voert Sarah Eisa een volleerde monoloog op, die door de muziek van harpiste Anouk Sturtewagen wordt begeleid. Vooraan op het podium staan drie verplaatsbare projectieschermen, een soort multifunctionele paravents. Het is een voorstelling waarin een heerlijke balans wordt gevonden tussen woord, beeld en muziek. Het publiek wordt aan het begin hartelijk welkom geheten door Eisa met de hese stem, die zich in het donker achter de schermen opgesteld heeft.

Dan volgt een eigenzinnige versie van het scheppingsverhaal, dat sprookjesachtige allures krijgt, terwijl Eisa's silhouet als een soort een schaduwspel op de muren verschijnt. Na de creatie van Adam, Eva en alle anderen, slaat de verveling toe bij de mensheid en besluit de barmhartige God zelve soelaas te bieden door een toevluchtsoord uit zijn mouw te schudden. De schepping van de wereld beleeft op dat moment haar climax bij de verschijning van hét theater (!): de verveling is verdreven en ze leefden nog lang en gelukkig.

Tips & Tricks is van meet af aan een monoloog met een hoog metagehalte; zo licht Eisa de verschillende keuzes toe die de voorstelling zullen bepalen en vormgeven, geeft ze een definitie van het theater (hier & nu, hardop denken en verhalen). Eisa geeft dus ook haar eigen scheppingsverhaal mee. Op de windschermen verschijnen bovendien wetten: het zijn de regels waaraan de toeschouwers zich moeten houden om volwaardig deel te worden van een nieuwe gemeenschap. Eisa bakent op die manier het terrein van de voorstelling af; enkel in de beperking kan een mens immers vrij zijn. Wat Eisa doet, is dus even scheppend als het goddelijke gebaar: de wetten schrijven ons een nog onbekende manier van leven voor.

ACHTERGRONDINFORMATIE

HET ONDERWERP PALESTINA IN DE VOORSTELLING:

Naast persoonlijke herinneringen was het boek *After the last sky* van Edward Said een inspiratiebron voor **Tips & Tricks**.

Hardly a day passes without some mention of Palestinians in the press, but they remain virtually unknown. Portrayed as either murderous terrorists or pitiful refugees, they have become prisoners of these images. A searing portrait of Palestinian life and identity that is at once an exploration of Edward Said's dislocated past and a testimony to the lives of those living in exile. Saïd puts their pain and dislocation into words. The photos show the Palestinians within a landscape, but somehow, isolated, reflecting Said's conclusion that "exile is a series of portraits, without names, without contexts." What is the Palestinian context, how can Palestinians even know they exist when the past decades have seen only transition, a loss of boundaries, a denial of identities? The interplay of text and photos makes a powerful statement and reflects Said's poetic skills.

De sleutels van de Palestijnen

Een beeld dat het onrecht en het verdriet samenvat: de sleutel als enig overblijfsel van het huis dat ooit van jou was.

Tekstfragment **Tips & Tricks**

"Toen mijn vader Palestina had verlaten, woonde hij bij zijn oom en tante in Amman. Toen die oom op sterven lag, riep hij al zijn kinderen, en ook mijn vader in zijn kamer, voor een laatste familiereünie. Die broze, zwakke, zieke, oude man had de laatste 34 jaar van zijn leven doorgebracht in een toestand van opgewonden ongeloof over het verlies van zijn huis en zijn land. Nu fluisterde hij zijn kinderen de laatste woorden toe van een bezitloze, thuisloze patriarch: "Hold on to the keys", zei hij. "Hold on to the keys". Dus hebben we ze nog steeds. Die sleutels. Van een slot dat al lang niet meer bestaat. Van een deur die al lang vervangen werd. Voor een huis dat niemand van ons ooit gezien heeft. Maar niemand durft die sleutels weg te gooien. De sleutels van de laatste woorden."

Fragment uit en verslag over een inleefreis van FFIPP – Educational Network for Human Rights in Palestine/Israel - Auteur: Christa von Reth

We lopen een stukje en blijven staan op een afgebakend stuk land dat vol ligt met brokken steen. Daar staat Abu Fahin, een oude Palestijnse man, ons op te wachten. Wanneer we om hem heen staan begint hij te vertellen. Dit, om zich heen wijzend, was ooit zijn dorp. En hier – hij loopt naar rechts en wijst een groep stenen aan – was zijn huis. Zijn gedrongen lijf stapt demonstratief over een stuk steen om ons te laten zien hoe hij vroeger op die plek zijn huis binnenliep, de keuken door, naar de woonkamer. In 1948 kwamen de Israëlische soldaten dit stuk grond opeisen. Bewapend en al belegerden ze het dorp. Abu Fahin wist te vluchten; zijn zus niet en haar heeft hij sindsdien niet meer gezien. Aan Abu Fahin is te zien dat het onrecht hem raakt en verwart. Waarom is het land waar zijn familie al generaties lang woonde nu in handen van de Israëliërs? Waarom kunnen ze geen burens zijn, zo nu en dan samen een kop thee drinken, en elkaar verder met rust laten? Hij pakt een sleutel uit zijn zak en laat die ons zien. Dit was de sleutel van zijn huis van toen. 65 jaar heeft hij deze in zijn zak zitten. Zijn droom is om zijn kleinkinderen de sleutel tot dit land terug te geven.

Mudalala Akel leeft als vluchteling in Gaza sinds haar familie tijdens de Nakba werd gedwongen om het familiehuis in Palestina te verlaten. Zij heeft daar nog altijd de sleutel van.

ACHTERGRONDINFORMATIE

HET BOEK VAN DE SCHOONHEID EN DE TROOST -

WIM KAYZER EN GEORGE STEINER

Vertel me wat dit leven de moeite waard maakt. Waarin vinden we schoonheid? Waardoor worden we getroost? Wat zijn de herinneringen of verwachtingen die groter zijn dan ons verdriet?

Deze en andere vragen legde Wim Kayzer voor aan 29 schrijvers, wetenschappers, filosofen, beeldend kunstenaars en musici. Ze bekeken het thema niet alleen vanuit filosofisch, literair of wetenschappelijk perspectief, maar koppelden er ook persoonlijke ervaringen aan. Hun beschouwingen en verhalen bundelde Wim Kayzer in Het boek van de schoonheid en de troost.

Uit dit boek kan je hieronder de bijdrage van George Steiner lezen. Steiner (Parijs, °1929) is een Frans-Amerikaans schrijver, literatuurwetenschapper en cultuurfilosoof. Hij schrijft regelmatig kritieken en artikelen voor gerenommeerde kranten en tijdschriften. Zijn onderwerpen: van Heidegger tot Tolstoj en van het gebrek aan ideologische bevlogenheid bij de jeugd tot het mislukken van de Europese eenheid. Uit al zijn werk spreekt een grote liefde voor de taal.

Een van de grote vertroosting van mijn leven is dat ik gezegend was met de vader die ik had. Troost is soms alleen te bereiken met extreme discipline. Veel buitenstaanders zullen gevonden hebben dat mijn vader me afbeulde. Ik moest studeren, studeren en nog eens studeren. Veel uit het hoofd te leren. Ik mocht het volgende boek, waar ik reikhalzend naar uitkeek, pas lezen als ik van het vorige boek een korte samenvatting had gemaakt. Hij legde de lat verdomd hoog. Hij bracht me bij dat de poging om geleerde of leraar te worden geen keuze was, maar een plicht ons opgelegd door onze was de vraag: Wat draag je met je mee? Wat kun je in je hoofd opslaan? In zeker opzicht heb ik minder jeugd gehad dan andere kinderen. Misschien was ik nog te jong voor zulke intellectuele ambities en discipline, maar anderzijds schiep het een intimiteit, een vriendschap met mijn vader die voor mij de hele freudiaanse psychoanalyse tot een lachertje maakt. Tot zijn dood was hij mijn beste vriend. Ik heb mezelf duizenden keren gevraagd: George, wilde je je vader vermoorden en met je moeder naar bed? Nee, in het geheel niet. De vraag is voor mij een voortdurende bron van hilariteit. Wat is het toch een belachelijke theorie. Om een groot kunstenaar, vernieuwer of schepper te zijn, zou je door de oedipale fase heen moeten. Misschien zit er een heel klein beetje waarheid in, maar voor mij geldt alleen: hoe fantastisch is het als je ouders echte vrienden zijn.

Er is een passage in de *Ilias* die mijn vader me eerst in het Grieks, en later in de Duitse vertaling van Voss, waar Goethe zo van hield, uit mijn hoofd liet leren. Het is dat ondraaglijk mooie moment als Achilles zich weer in de slag mengt. Als een mitrailleur doodt hij alles op zijn weg. Het is een van de meest sadistische passages die er zijn; Homerus had geen illusies over de oorlog. Lykaon, een jongen die pas de dag tevoren naar Troje is teruggekomen, wordt door Achilles in het nauw gedreven. Lykaon smeekt hem: 'Ik ben nog jong, ik ben ongevaarlijk, neem me in godsnaam gevangen, maar spaar mijn leven. Hoe zou ik jou kunnen bedreigen?' Het afschuwelijke van de passage is dat Achilles volkomen kalm en beleefd blijft. Hij zegt: 'Niet klagen. Ik ben de grootste krijger van allen. Ik zal niet lang meer leven, dat weet ik. Jij bent niets. De dood is niets. Ik ga je doden, daar is niets ergs aan.' Tot op het laatste zit je in spanning of hij Lykaon zal doden of hem op het laatste moment zal sparen. Mijn vader zei: 'Het spijt me vreselijk, maar er is geen vertaling van de volgende verzen.' Ik was een kind, ik geloofde hem onvoorwaardelijk. Ik wilde hoe dan ook weten hoe het afliep. Toen zei hij: 'We kunnen er wel achter komen als we met de vertaling aan de slag gaan.' En zo begon hij me Grieks te leren.

Die passage gaat als volgt: 'Het wrede zwaard raakte hem achter in zijn nek. Het werd de jongen zwart voor de ogen en het donkere bloed vloede.' De passage suggereert van alles: hij openbaart de schoonheid van de poëzie, hij gaat over de ambiguïteit van de troost, omdat Achilles de jongen probeert te troosten door te zeggen dat hijzelf ook al snel gedood zal worden. Maar boven alles zegt het gedicht op een prachtige manier: 'Niet klagen, dat heeft geen zin.' Mijn hele leven heb ik geprobeerd om zo min mogelijk te klagen. Niet over het grote lijden in deze eeuw, maar evenmin over dagelijkse ziekte, pech, geruïneerd worden, financiële tegenslag. Mijn vader leerde me dat als de dag geen ramp had gekend, hij een feest was. 'Een prachtige dag, George! Er hebben zich geen rampen voltrokken.'

Homerus, en vele passages uit de bijbel en de westerse literatuur stonden aan de wieg van mijn geestelijke en morele ontwikkeling; aan de wieg van het grote genoeg van de herkenning. Het herkennen van citaten, door ze te leren, door ze samen met mijn vader te lezen, door ze over te schrijven... al die dingen die de huidige onderwijstheorieën afwijzen. Het uit je hoofd leren van passages uit gedichten en literatuur is immers belangrijk. We zijn wat we ons herinneren. Wat we in ons geheugen meedragen kan niemand ons afnemen. In onze eeuw hebben we geleerd dat ze je alles kunnen afnemen, je huis, je familie, je werk... We zijn in zekere zin allemaal zwervers, over de hele wereld opgejaagd. Dat is de definitie van deze eeuw: honderden miljoenen mensen in Afrika, op de Balkan, in Zuidoost-Azië, zijn joden geworden, tussen aanhalingstekens. Dat wil zeggen, opgejaagde volkeren. Maar wat je in je hoofd hebt, kunnen de schoften je nooit afnemen.

Er gaat een waar gebeurd verhaal over de bibliothecaris van een van de grote Poolse joodse seminaries. Hij was in Birkenau terechtgekomen. Het was een man met een van die torah-talmoedische geheugens die in mijn cultuur niet zo heel uitzonderlijk zijn. Hij kende de vijf boeken van Mozes natuurlijk uit zijn hoofd, maar ook grote delen van de Talmoed, de Midrasj en de Misjnah. In het kamp zei hij tegen de mensen: 'Als je iets wilt opzoeken, kom het dan in mij opzoeken. Sla het boek dat ik ben op.' Een schitterend beeld. 'Ik draag het met me mee. Maak je geen zorgen dat al je boeken je afgenomen zijn. Kom mij opzoeken.' Het is een verhaal dat Kafka had kunnen bedenken, een tijdloze parabel. Als je het geheugen verwaarloost, verwaarloos je niet alleen de traditie, je identiteit, het trots zijn op waar je thuishoort, maar ook iets dat een bron van geweldig genoeg is. Wat er in je hoofd zit, kan je ook letterlijk helpen te overleven. Niet alleen gedichten of teksten, maar ook beelden van een landschap, geuren, en vooral muziek. Op momenten van paniek, van diepe teleurstelling, van eenzaamheid, op momenten dat alles misgaat, teer je op die herinneringen, en roep je ze op. Je citeert ze, al is het stilletjes, je brengt de beelden weer naar boven, en de troost is onmiddellijk daar.

Laat me dat illustreren met een verhaal. Het is spreekwoordelijk voor wat ik bedoel. Het speelt zich af tijdens het Schrijverscongres van de SovjetUnie in 1934. Het was het gruwelijkste jaar. Mensen verdwenen elke dag als vliegen. Pasternaks vrienden zeiden tegen hem: Als je een toespraak houdt, zullen ze je arresteren, en als je geen toespraak houdt ook, wegens ironische insubordinatie. Er waren tweeduizend mensen aanwezig. Zjdanov, Stalins politiebeul, zat op het toneel. Het was een driedaags congres, en bij elke toespraak werd herhaald: Dank aan kameraad Stalin, dank aan vaderlijke Stalin, dank aan de Leninistisch-Stalinistische nieuwe waarheid. Pasternak zei geen woord. Op de derde dag zeiden zijn vrienden tegen hem: Luister, ze gaan je toch arresteren, misschien moet je iets zeggen dat de achterblijvers met zich mee kunnen dragen. Hij was rijzig, een elegante verschijning. Toen hij opstond, zag iedereen hem onmiddellijk. Ik heb me laten vertellen dat je de stilte tot Wladiwostok kon horen. Hij zei een getal. Al die tweeduizend mensen stonden op. Het was het nummer van het sonnet van Shakespeare 'When I summon up remembrance of things past', dat hij vertaald had en waarvan de Russen zeggen dat het 'net Poesjkin' is, dus dat het bij de allergrootste Russische literatuur hoort.

Als ik voor 't hof van tedere gedachten
Herinnering aan vroeger tijd ontbied,
Smart mij 't gemis van veel waar ik naar smachtte,
Voel ik de pijn van tijd verdaan om niet.
Dan smelt mijn oog dat lang al droogstond weer
Om lieve vrienden in Doods eeuwge nacht,
Ik treur om liefdespijnen van weleer
En ween om smart die wat teleooring bracht.
Dan lijd ik weer om leed van vroeger dagen,
Met zwaar hart tel ik pijn en pijn tezaam
Tot droeve som van al mijn vroeger klagen
Die 'k moet voldoen als was zij nooit voldaan.
Maar, lieve vriend, zie 'k dan jouw beeld voor mij,
Is het verlies hersteld, het leed voorbij.

Het is me verteld dat het gedicht in het Russisch even magisch klinkt. De hele zaal zei het gedicht uit het hoofd op. Het betekende: jullie kunnen ons niets maken. Je kunt Shakespeare niet vernietigen, je kunt de Russische taal niet vernietigen, je kunt niet uitwissen dat we de vertaling uit het hoofd kennen die Pasternak ons gegeven heeft. Hij werd niet gearresteerd. Tenslotte kan niemand iedereen arresteren. Mandelstams gedichten werden allemaal in beslag genomen, maar zijn vrouw liet elk gedicht door tien mensen uit het hoofd leren. Toen kenden zeshonderd mensen de zestig gedichten, en elk van hen leerde ze aan nog eens tien mensen. Daarmee waren ze in veiligheid. Dat is de diepste vorm van publicatie die mogelijk is, de publicatie via de menselijke ziel.

Uit het hoofd leren staat centraal in wat ik onderwijs, in waar ik in geloof, in wat ik ben. Vergeet niet dat ik deel uitmaak van een volk waarvan niet zo lang geleden werd gezegd: 'Van jullie zal niets overblijven, zelfs geen as'. En het is waar dat miljoenen van de namen verloren zijn gegaan. Niemand weet waar ze zijn, ze zijn as in de wind, ze kunnen niet eens begraven worden. De nazi's zeiden: de herinneringen der herinneringen zullen vergaan. Dat is niet gebeurd, maar het scheelde zo weinig.

